
szikra és hamu

Beszélgetés a hetvenéves Majtényi Mihállyal

„Avar ropog a lábam alatt — írja Majtényi Mihály, a SZIKRA ÉS HAMU előszavában —, a bukó levelek pedig „kezek gyanánt súrolják a sírköveket”... igen, az akkori kor parancsa szerint: érzelmi parancs is irányít sokszor a réginek felkutatásában, felértékelésében, átértékelésében. Hogy igazam volt-e vagy sem; arról önmagammal vívódom. En abból indultam ki, hogy irodalmunknak ólommal körülnyesett fejezetei és a fejezetek szereplői vagy szikrává vagy hamuvá váltak rég, és talán csak így, a mese hangján lehet őket újra, életesen felidézni. A száraz értekezés és átértékelés irodalomtörténeti eszközeivel talán egyiküket sem lehetne magasba lendíteni, felröpíteni és szálló madárként áthúzni a horizonton. Hiszen sokuknak már a műveit is — az egyedüli mérvadó támaszpontot, értéküket illetően — alig-alig ismeri az utókor.

Mégis fejezetei ők egy kornak, szereplői egy életszemléletnek, és itt járt alakjai egy életformának, életfelfogásnak, stílusnak — tehát éppen olyan élő bizonyítékok a múltból, mint ahogy mi élő dokumentumai vagyunk a mának. Mai törekvéseinkben benne van a kulturális hagyomány és kulturális örökség fokozott megbecsülése is, kétségtelenül. S egészében kell belemarkolnunk a múlt homokjába ahhoz, hogy minél több homokszem csillogása a tenyerünkben maradjon.”

Majtényi Mihály most múlt hetvenéves, idestova öt évtizedes irodalmi és újságírói munkásság áll mögötte, rengeteget dolgozott, s amit ma ír, arról sem érezni, hogy elfáradt tollú ember írta volna. Visszaemlékezéseit írja, az elmúlt ötven év irodalmi életének viharairól és viharlovagjairól. „Ő kis viharok egy pohár vízben huzsonöt-harminc évvel ezelőtt! Milyen régen volt is ez! Nagyon régen, úgy érzem, mert olyan évek jöttek, hogy a csontkezü halál nem is győzte bejegyezni az anyakönyvi adatokat. Koószt László további sorsáról csak annyit tudok, hogy a háború küszöbén öngyilkos lett.” De a *Szikra és hamu* kötetben ott egy megemlékezés a debelyacsai költő könyvének, a *Félrevernék* minden harangot

verseskönyvnek a második kiadásáról. Mihály bácsi írja a visszaemlékezéseit. Emléket állít a kortársaknak. Most a születésnapja kapcsán azt szeretném, hogy önmagáról beszéljen, az indulás éveiről, a kisebbségi írói sorsról, a *Garabonciásról*, a városokról, amelyekben élt.

— Az író itt akkor is mindenés volt — mondja —, a kisebbségi sorsal jár ez együtt, könyveink ugyanis csak itt jelenhettek meg, Pesten csupán nagyon kevés. Igaz, nekem kiadták ott a *Császár csatornáját*, néhány elbeszélésemet is, de nehezen ment az ilyesmi. Ilyen volt a kisebbségi író sorsa, s nekünk, a mi nemzedékünknek, azt hiszem, volt itt egy különös szerepe. Ugyanis megvolt itt az irodalmi folytonosság, voltak itt írók az első világháború előtt is, azok azonban igen nehezen alakultak át, illeszkedtek bele az új környezetbe, körülményekbe. Mi voltunk az első nemzedék, amely már az új helyzetben, Jugoszláviában indult, s amely tudatosan vállalta a kisebbségi író szerepét, küldetését. Persze, az elmúlt ötven évben sok minden közbejött. Emlékszem rá, a királygyilkosság után is kitiltották a magyar könyvet... A második világháború után aztán jelentősebb társadalmi segítséget kaptunk, de azon a bajon ez sem tud segíteni, hogy tudniillik kevés az olvasónk. Néha fordítanak is bennünket, de az is inkább azért történik, hogy aztán megmutathassák: ilyen irodalmunk is van, egyszóval nem az olvasó követeli a műveink fordítását... Aztán a helyzetünkéből következik az is, hogy az embert nem hagyja nyugton a kérdés: hova tartozik az az irodalom, amelyet alkotunk? Az első világháború után a magyar irodalomhoz soroltak bennünket, aztán változott az álláspont, új nézetek alakultak ki. Azt mondták, igen, mi magyarul írunk, a magyar művelődési folytonossághoz tartozunk, de amit írunk, a levegő, ami műveinkből árad, a közeg, amiből táplálkozik, az ide, ehhez a társadalmi valósághoz tartozik. Van még most is többféle vélemény. Belekerültünk az itteni és az odaíti lexikonokba is. Egyfajta kettősség ez, van előnye és hátránya is. Főlemelő lehet az érzés, hogy talán két nép kultúráját szolgáljuk. Hátrány viszont, hogy itt kicsi az olvasóközönségünk. A kisebbségi magyar író, azt hiszem, a kisebbségi itt nem kicsinyítő jelző, inkább magyarázó, helyzetűdősítő, érzékelteti azt, hogy itt, ebben a sajátos környezetben él, irodalmi képzettsége magyar, de ismeri a jugoszláv népek irodalmát is. Többféle hatásnak vagyunk kitéve, többféle forrásból meríthetünk, s egy sajátos hagyomány is befolyásolja munkásságunkat.

Ez a hagyomány, ez az itteni légkör végigkísérhető Majtényi Mihály elbeszéléseiben. Aki elolvassa a *Remények batárjának* darabjait, annak különös élményt nyújt az Alibi, a Kurgartenstrasse 41, a Hiúság, az Onuc Péter harangjai, a Jakab, a késes, a Futóhomok, A hegyek között vagy a Garden-party és a többi elbeszélésből sugárzó háború előtti világgal való találkozás. A letűnt világ egy megörökített darabja ez, a mi volt életünk egyfajta arca, az a valóság, amiből lettünk, amit ismernünk kell, hogy ezt a mostanit meg tudjuk érteni és szeretni.

— Mi mégiscsak kialakítottunk itt egy világot, s most már a kritikusok (gondolom, nemcsak a miénk) is kezdenek hinni nekünk, elismerik

lassan, hogy talán mégis teremtetek valamit ezek a kisebbségi magyar írók, valamit, ami érték és nem azonos... Hogy végeredményben mégis pozitív dolog ez, máshol-máshol fejlődünk, de mindannyian magyar nyelven írunk. Ez a megértés talán nagyobb megbecsülést is jelent majd, jobban elmélyednek a dolgainkba, s látni fogják, hogy ez az irodalom valójában nem szakadt el a magyar irodalomtól, csak a maga sajátos körülményei között fejlődik tovább.

Azért jöttem, hogy az életéről meséljen, s minduntalan azon veszem észre magam, hogy az irodalmunk kérdéseit feszegetjük.

— Igen tarka tábor volt az — emlékezik vissza a húszas évekre —, a legértékesebbek persze a bololdali fiatalok voltak, végül kiderült, hogy ők is sok mindent idealizáltak, de határozottan mentek a maguk útján. A jobboldaliak között talán nem is volt számottevő író, aztán volt a liberális csoport, amelyik igyekezett megérteni a jobb- és a baloldaliakat is. Ezek nem voltak eléggé politikusok, nem fogták fel a korukat, a kor embere tanácstalanul állt a zűrzavarban, és ők nem tudtak neki segíteni... Nem is volt nekünk akkor olyan határozottan kialakult világnézetünk. Ahogy most visszaemlékszem, néha úgy látom, mintha valamilyenféle cimboraságban voltunk volna az irodalommal, nem vettük túlságosan komolyan, néha így látni, pedig halálosan komolyan vettük. Ha eszembe jutnak a zentai évek! Ott volt Novoszel, a novellaíró, Csányi, őt szülei tartották el, filozófus volt, játszva csináltunk vele egy lapot, azt tele is írtuk mi, itt is, mint más városokban is, volt egy-egy megszállott csoport, a betű megszállottjai voltak ezek, összejártak, beszélgettek, vitatkoztak az irodalomról, mindegyik álmodott, akart valamit, valami nagyot ebben a kis Vajdaságban. S ha így belegondol az ember, talán nem is voltak olyan kis dolgok ezek...

Lehet, hogy a kritikus hiányzott. Általában úgy van, hogy egy-egy írónemzedék kitermeli a maga kritikusat, esztétáját, aki a leg-hivatottabb arra, hogy megértse, tolmácsolja és értékelje nemzedéke költőinek és prózaíróinak alkotásait. Ennek a nemzedéknek hiányzik a maga kritikus. Nem is volt?

— Persze, a kritikus. Amikor mi indultunk, voltak itt már páran a régiak közül, csak persze, más mércékkel. Aztán a mi nemzedékünknek is volt, Szenteleky, csak ő, tudjuk, korán meghalt. Sereglettek az írók, de vezér nélkül. Mire jött a vezér, aztán már jöttek más nemzedékek is. Más felfogással. A háború után ugye, hallatszottak olyan vélemények is, hogy valójában 1944-ben született meg a mi irodalmunk, csak később ismertük fel vagy ismertük el, hogy volt itt a két háború között is értékes irodalom, olyan, amely egyenrangú és szerves része a jugoszláviai magyar irodalomnak. Talán csak az esztéta hiányzott, aki tudatosítja ezt... De hogy hiányzott a vezető kritikus, volt ennek a dolognak egy másik oldala is: nem volt, aki a fejünkre koppantson, s ezért akkor az írásainkban kifejezésre jutott bizonyos felszabadultság. Bár egy-egy folyóirat-szerkesztő, Szenteleky, Szirmai is hatást tudott gyakorolni a munkatársaira.

Hetvenedik születésnapjára a Forum válogatott elbeszéléseinek kötetét adta ki, több évtizedes munkásságának darabjaiból állt össze ez a kötet, s tegyük hozzá, a pályakezdő évek novelláit olvasva csak fokozódik az ember kíváncsisága e kor többi, e kötetből kimaradt termése iránt is. Érthető ezért, hogy elsősorban azíránt érdeklődöm, arra kérem az író, arról a korszakáról meséljen.

— Volt nekem egy regényem, a munkanélküliekről szólt, a vándorló munkanélküliekről, az érdekes dokumentum is lehetne, ha meglenne, de elveszett, még Zomborban, valahogy a költözködés közben elkallódott, széthullott a kézirat. Egy része benne van ebben a kötetben, A hegyek között című novella ez. A kóborló munkanélküliek szomorú életéről írtam benne, s hogy semmitől se kelljen tartanom, hogy szabadabban elmondhassam, amit gondolok, valahova messze, a sziklás Kárpátok közé helyeztem a cselekményt. Ezzel, az elveszett regény írásával párhuzamosan alakult ki bennem a *Garabonciás* fogalma is. A *Zombori Híreknél* dolgoztam, mikor megragadtam ezt az alakot mint egy bolygó fiatalembert...

— És élt ő valóban?

— Nem. Nem élt. Egy kicsit... én magam is ez voltam... Már a *Sorompó* című regényemben is próbáltam valamit megírni belőle, aztán átalakult róla az elképzelésem, elhagytam azt a hangot. A háború alatti időben nagy vonalakban már megvolt bennem, de csak később egészült ki, *Bigé Jóska házasságával*. Egyfajta játék volt ez, amiben persze magam is részt vettem. A *Császár csatornája* az egészen más. Ahhoz sok tanulmányozásra, kutatásra volt szükségem, emberekkel kellett beszélgetnem, mindent felkutattam, amit csak előbb a csatornáról leírtak, sok adatot kaptam Mirković mérnöktől is később, ő volt a csatornarendszer megálmodója, tudta, hogy Kiss József alakját mint romantikus hőst állítottam be, s talán arra gondolt, hogy ennek az új csatornának, az új csatorna regényének ő lesz a hőse. Hogy miért csináltam, miért vállaltam azt a roppant munkát? Valami munkadüh volt bennem. Talán az bántott, bosszantott vagy ejtett csodálatba, hogy itt ez a nagy víziút, amely mentén cukorgyárak, kendergyárak nőttek ki, s élt már az öntözés gondolata is, csodáltam, hogy itt ez a hatalmas valami, ami mint téma is nagy, mégis itt felcsúszik anélkül, hogy bárki is hozzányúlna. Izgatott ez a téma, de Kiss József is mint regényhős. Belső fegyelemből fordultam a csatorna témája felé, valójában távol állt az én álmodozó lényemtől, de talán éppen azért izgatott, kíváncsi voltam rá, hogyan tudok megbirkózni egy ilyen történelmi témával. Sokévi munka áll mögöttem, a két háború közt kezdtem, a második idején is írtam még, akkor újabb levéltári anyagokhoz jutottam. Tudjuk, a csatorna előtt mocsaras vidék volt ez, feudális viszonyok, jobbágyok, a mai ember talán fel sem tudja már mérni, mit jelentett a csatorna tájunk emberének életében.

Meg tudja-e érteni, fel tudja-e mérni? — mondja, s én most írás közben arra gondolok, meg tudjuk-e mi becsülni azt, hogy ő megörökítette, egy regény oldalain átmentette az utókornak azt a világot, hű képet festve róla?! Idéznem kell az *Élő vízből*: „Nyolc év

alatt a veremfalu is kilépett a domboldalból, már csak a legszegényebbje húzódik meg a régi menedékvermekben, a nagyobb családú bátrabbak sárkunyhót vertek, és kimerészkedtek az út mellé. Előbb egy ház, aztán még egy — mint a fecskéfészkek, úgy készültek, és úgy is népesedtek be: szaporán. Falat az agyagos domboldal adott, tetőt a nádas. Mégsem volt föld alatt, porta volt, erőt adott a szaporodáshoz, az élethez... A nép ilyenkor télvégen messze elkódorgott, mint ezek itt ketten; lejöttek a kamarális faláig, a kulai árokig. Vonuló mesterlegényektől, faluszéli zsellérektől híreket csipegettek téli nagy magányuk számára — egyik-másik közülük vissza sem tért soha, azt elsírátták. Ki tudja, mibe keveredett, milyen veszedelembé. Mert könnyen támad a veszedelem és baj annak, aki csoportjától messzebb kerül. Kötélfogó verbunkos katonának viszi, feldühödt nemesúr agyoncsaphatja, szomszédfalú tolvajnak kiáltja ki, s az úriszék nem sokat teketóriázik ilyenkor...”

— Az a szólás járta akkor — folytatja —, hogy mindent, amink van, azt a csatornának köszönhetjük. Valósággal benne élt a csatorna az emberekben, nem lehetett megkerülni. Éreztem, hogy ez nem tiszta műfaj; nem tiszta dokumentum, nem is költészet. Az első könyv hőse romantikus, a második leírása inkább realista, a harmadik... Igen, az új szakasz építése is érdekelt, voltam is kinn párszor, emlékszem rá, fönny, Monostorszeg mellett elkezdték ásni, aztán betemették, jött a Mirković a nagy gondolattal, hogy ki kell építeni az egész vízrendszert, nemcsak az ármentesítést, de az öntözést is szolgálnia kell. Izgalmas téma, nem sajnáltam a kutatással járó fáradságot. A *Garabonciás* egészen más volt, a megírása is másként ment, álmodtam, játszottam vele, alakokat életettem. Emlékszem rá, amikor a Bige Jóskát írtam, a családom megsíratta, hogy azt mondják, ne haljon meg, de hiába volt, mondtam, el kell pusztulnia, mert lejárt a garabonciások ideje. Tényleg olyan kor volt az, amikor úgy látszott, hogy lejárt az idejük, ötvenegyes-ötvenkettes kemény évek, minden összesűrűsödött.

Többször szóba jön az is, hogyan ír, hogyan álmodja meg az alakjait, életük eseményei hogyan állnak össze működő szerkezeté.

— Sinkó mondta egyszer, sokat beszélgettünk — emlékszik rá —, ő mondta, hogy az írás, az valahogy az emlékezés és asszociáció összjátékából jön létre, vagyis az író visszaemlékezik arra, ami vele történt, s aztán az emlékei asszociálnak a mával. A régen átélt esemény az élmény elemeit asszociálni tudja a mával, ez teszi életszerűvé, életképessé a regényt. A történelmi regényemben, a *Császár csatornájában* is ezt tettem, újból megálmodtam Kiss József életét. Megvannak a tények, a víz története, s erre épül aztán a vízió, az irodalom. Vannak ebben a regényben mellékalakok, amelyeket magam találtam ki, s a kritika úgy írt róluk, mint valóban létező személyekről. Ha ilyen történelmi dolgot ír az ember, fontos, hogy legyen egy támpontja, egy épület, egy könyv, egy okmány, egy zsílip, amit megfoghat, s ami aztán felébreszti, elindítja benne a gondolatot, hogy ezt kicsoda, mikor, hogyan csinálhatta...

Major Nándor azzal fejezi be a *Remények batárján*hez írt bevezetőjét, hogy „kritikánk mindmáig adós páratlan értékeinek alapos, méltó feltárásával”. Ez a megállapítás talán mindennél jobban a csatornáról szóló regény alapos értékelésének a hiányára vonatkozik. Mi magunk sem értékeltük úgy, ahogy kellett volna. Talán ezért nem mások sem. Még nem jelent meg szerbül, most beszélnek róla. Megint szóba jön az újságírói munka, sorra veszszük a városokat, ahol dolgozott.

— Az újságírói robotmunka... kevesen voltunk és rengeteget kellett dolgozni, vasárnap a sportot is csináltuk, azért jutott idő a kísérletezésre, a lapalapításokra is. Emlékszem rá, Zentán még lábbal hajtották azt az amerikai gépet, amelyiken a *Zentai Újság*ot nyomták, a *Friss Újság*ot már motoros erővel hajtott gépen nyomták. Mindig piaci napon jelentek meg ezek, ilyenkor bejött a paraszt a tanyáról, és vett újságot is. Apró dolgokra, kicsi mozzanatokra is vissza tud emlékezni az ember: én voltam a pipás szerkesztő, s hallottam, hogy mondta az egyik ember a másiknak: Viszem a hirdetést az újsághoz. S aztán azt is megmagyarázta, hogy a pipás szerkesztőnek viszi, az udvariasabb. Egy regényt is kezdtem itt írni a Mária utcáról, nyolc-tíz folytatás meg is jelent, aztán megbetegedtem, vagy máshova mentem, nem tudom már, de nem írtam tovább, és senki észre se vette. Zenta. Ezekből az időkből sok belekerült a *Garabonciásba*. Nemcsak Zenta, a Tisza mente. Sok emlék köt ehhez a városhoz. Latákkal is itt találkoztam. Itt nyomtatta a *Düh* című novelláskötetét. Megjelent, aztán eltűnt, agitált a Tisza mentén. Itt adtam ki én is a *Kokaint*-t, azaz az Union Nyomdatársaság adta ki hitelre, aztán én árusítottam, vittem a könyvkereskedésekbe, amikor ez nem ment, akkor házaltam, volt egy jegyzékem, azzal vágtam neki a vállalkozásnak, tíz esetből ötven vettek könyvet. Ilyen árusítási ügyben mentem Zomborba is. Meghallottam, hogy itt indul egy napilap, fölmentem a szerkesztőségbe, megnéztem, nincs-e szükségük újságíróra, kaptak az alkalmon, azt mondták, éppen engem vártak, dolgozzak náluk, fix fizetést kapok, nem kell majd házalnom. Zentán számonként kaptam a fizetést, meg valamennyit azért is, mert moziigazgató is voltam, de mindez együtt sem jelentett valami biztos egzisztenciát. Micsoda újságírás volt ez! Kézzel írtunk, így adtuk a szedőknek, írógép akkor itt még nem volt. Zomborban már igen. Itt kezdtem az újságírást komolyabban a kényeremnek tartani. A zombori laptulajdonos a fejébe vette, hogy konkurrencia lesz a nagy lapoknak, sikere is volt, olcsóbban adta az újságot, és a nagyobb napilapokat is kényszerítette, hogy olcsóbbak legyenek. 1937-ben aztán nagy megtiszteltetés ér, áthívna Szabadkára a *Napló*hoz. Itt lettem segédszerkesztő. Ez anyagilag erős lap volt, és szép fizetést kaptam. Szabadkán ekkor már komolyabb irodalmi élet folyt, áthozták már akkor a *Kalangya* szerkesztőségét, nekem itt a *Napló*ban már évekkal ezelőtt megjelent a *Mocsár* című regényem, akkor még Királyhalmán dolgoztam mint segédkönyvelő...

Hetven esztendő. Mi minden történt ez idő alatt?! Az első repülő, az első mozi, most már az első holdutazások...

— Emlékszem az első repülőre, Becskereken, valahol a szeszgyár mögötti térségen, egy szegedi ember volt, talán száz métert repült, aztán

leszállt, persze, belépődíjat kellett fizetni, de mi gyerekek anélkül! is ott voltunk. Aztán a sátorban az első mozi, később az első rádió. S még hány ilyen első dolog...

Elképesztő, mi minden, hány nagy dolog történt e hetven év alatt! S mintha csak lépést akart volna tartani, rengeteget dolgozott. Regények, elbeszélések, színművek, hangjátékok s az újságírói munka, a mindennapi robot. Lehetett ezt bírni? Azt hittem, panaszkodni fog erre, de nem:

— Tudod, hogy éppen ez, a napi rohanás tartja az emberben a lelket, az életet! Mintha szükség lenne erre is. És így is kijön az emberből egy Ovidius, egy Száműzött. Harminc éve hordtam magamban, s egyszer csak jött, hogy ezt most elmondom, megírom. Elkezdtem, aztán közbejött a betegség, azért sikerült megírnom, régóta érlelődött bennem ez a téma...

A Száműzöttel a régi időkől visszatérünk a mába. Megint a *Remények batárjára* terelődik a szó. Egy-egy elbeszélés hogyan született, milyen személyes élmény fűződik hozzá, mi adta meg az ötletet a megírásához. A különös ajándékról kérdezem előbb, amit Major a vajdasági magyar novella egyedülálló, örök érvényű mesterművének nevez.

— A különös ajándék... mondhatnám, hogy a legkedvesebb elbeszélésem, pedig nem jeltemez engem a legjobban. Akkor is egy betegség után voltam, emlékszem rá, fölvonultam Venacra, a szállóban laktam, hideg tél volt, ott fönt fújt a szél, beentről a szobából néztem, aztán sűrűn eszembe jutott a családom, a fiam, ahogy kimászott a gyerekágyból és a falra mázolt különféle alakokat, s arra gondoltam, mi lehet még ott, ahol több gyerek van, hogy festhetnek ott a szobafalak. Aztán följöttek hozzám látogatóba, s utána még jobban kiteljesült bennem a vízió a gyerekekről és a festőről, aki azt a különös ajándékot adta a gyerekeknek. Hát igen, valamilyen hozzám fűződő magja mindegyik elbeszélésemnek van, vagy ha nem is mindig személyes élményből indultam ki, hallottam valamit, ismertem valakit... Persze, ez nem jelenti azt, amit egyesek mindenáron rám akartak fogni, hogy én afféle anekdotázó író lennék, nem is voltam az soha. Érdekesen akartam írni, s az érdekesség más-más korban mást jelentett. Ez már a fejlődés törvényszerűsége. En mindig újat kereső író voltam és nem anekdotázgató. Persze, az elmúlt öt évtized alatt sokat változott a világ, többször változtak a körülmények, az alkotószabadság körülményei is, s az ember néha különféle kényszerítő hatások alatt alkotott. Szem előtt kellett tartanunk, hogy az itteni írónak mindig volt egyfajta szerepe az itteni életben. A jugoszláviai magyar közönség szemében mi voltunk az író, az odaátiak el voltak zárva tőle, nem találkozhatott velük, s műveinkhez is az itteni ember hétköznapijaiból merítettük az anyagot... Más értéke van itt az itteni író szavának...

Mihály bácsi hosszabb betegség után most van felgyógyulóban, tudom, a látogatónak erre is tekintettel kell lenni, s ha akadna is

még sok kérdeznivaló, utoljára most csak annyit, hogy noha azt mondta, az ifjúkori álmok lassan-lassan, de mégis teljesülnek, mi van még hátra, mi maradt még, amit teljesíteni szeretne?

— Az emlékezéseim harmadik kötetét megírni — mondja gondolkodás nélkül —, *A magunk nyomában* és a *Szikra és hamu* után szeretnék még egy könyvet írni azokról a háború előtti emberekről, írókról, eseményekről, amelyek a mi irodalmi viszonyainkhoz képest elég jelentőségek voltak ahhoz, hogy ma is tudjunk róluk. Persze, azokról szólok majd elsősorban, akik közelebb kerültek hozzám, valamilyen emóciókat váltottak ki belőlem. Már előbb hozzáfogtam én ehhez a könyvhöz, az írást azonban a betegségem miatt ideiglenesen abba kellett hagyni... S aztán vannak itt még érdekes dolgok — mondja, s az egyik könyvszekrényből előkerül egy bekötött füzet, felnyitja, és ahogy beleolvas, a szép rajzolt betűs oldalakról felénk árad a múlt századi Bácska levegője. A felesége nagyapja írta ezt a naplót mint érettségiző diák 1880-ban, az apja üzletében dolgozott, utazgatott, s ami érdekeset látott, azt lejegyezte. Ha most rendbe jön az egészsége, még ebből a naplóból is izgalmas könyv születhetne. Meglesz ez vajon? *A magunk nyomában* című kötetben írja Szentelekyről, arról a téli hajnalról, amikor bekopogtatott hozzá: „S ő hangverseny és bál után nemhogy sietett volna valami jó meleg helyre... körüljárta a várost és beszédte a kéziratokat, nem is tudom, melyik folyóirata, hányadik folyóirata számára... a magyar irodalom számára. Gyalog, hajnalban télen lábujjhegyre állva, úgy kopogtatta a garabonciáséletű újságíró ablakát.” A szerkesztőt nem akadályozta a betegsége, a januári hajnalban köhécseelve gyűjtötte a kéziratot. A Száműzött megszületése bizonyítja, hogy az író sem gátolja a betegsége.

Lejegyezte: BURÁNY Nándor